

T.C.
Kültür ve Turizm Bakanlığı
Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü

9 MİLLETLERARASI
TÜRK HALK
KÜLTÜRÜ KONGRESİ

TÜRK HALK EDEBİYATI

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI YAYINLARI : 3623-2
Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Yayınları : 388
Seminer, Kongre, Bildiriler Dizisi : 82

9. MİLLETLERARASI TÜRK HALK KÜLTÜRÜ KONGRESİ BİLDİRİLERİ

ANKARA 2018

Baskı&Cilt : Dumat Ofset Matbaacılık
Adres : Bahçekapı Mah. 2477 Sokak No:6 Şaşmaz - Etimesgut / Ankara
Tel / Fax : 0.312-278 82 00 (pbx) / 0.312-278 82 30
Web / e-mail : www.dumat.com.tr / dumat@dumat.com.tr

9. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri ciltlerinde yayımlanan metinlerin, dil, imla ve bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir. Bildirilerdeki görüşler Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü'nün görüşü anlamında yorumlanamaz.

ISBN: 978-975-17-4124-0

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığının 09.04.2018 tarihli ve E.299132 sayılı onayı ile 420 adet basılmıştır.

TÜRK HALK HİKÂYELERİNDE TEVRAT KAYNAKLI MOTİFLER

Prof. Dr. Eyüp AKMAN¹

Kutsal kitaplarda geçen bazı kıssalar, doğrudan ve bütün olarak yeni bir hikâyeye dönüşebileceği gibi², bu tür kitaplarda bulunan bazı konu ve motifler de halk anlatılarında yer alabilmektedir. Biz bu araştırmamızda kutsal kitaplardan sadece Tevrat'ı inceledik ve Türk halk hikâyelerinde yer alan bazı motiflerin aynısının veya benzerinin Tevrat'ta bulunduğunu tespit ettik.

Motiflere geçmeden önce Tevrat hakkında kısaca bilgi verelim. Tevrat, Kur'an-ı Kerim'de 16 ayette ve 18 defa zikredilen bir kutsal kitaptır. Kur'an'da İncil'in İsa'ya, Zebur'un Davut'a verildiği açık bir şekilde belirtilmekteyken, Tevrat'ın verildiği peygamber adı zikredilmemiştir. Tevrat sözü, sadece Musa'ya verilmiş kitabı tanımlayan bir isim değildir. Bu söz, Musa da dâhil olmak üzere bütün İsrail peygamberlerine gönderilen vahiylerin genel adıdır (Adam 2015:61-65).

Tevrat, mevcut kutsal kitaplar içinde tarihi en eski olan kitaptır. Tarihi MÖ. XIII. yüzyıla kadar dayanır. Tevrat'ın eski olan kısmı Eski Ahid'in ilk bölümüdür. Bugünkü Tevrat'ın MÖ. 950-450 yılları arasında yazıldığı, özellikle Babil sürgünü sonrasında Yahudiler arasında unutulmuş olan kutsal kitabın, sözlü yorumuyla birlikte yeniden oluşturulduğu (Daşdemir 2015: 19) bilinmektedir.

Kral Süleyman'dan sonra İsrail'i önce Asurlular (MÖ. 722), daha sonra Babil Kralı Nebukadnezar (MÖ. 586-538) ele geçiriyor. Ondan sonra da ülke, Perslerin eline geçiyor (MÖ. 538-533). 70 yıl sonra Pers Kralı Kirus, tutsak İsraililere vatanlarına gitme izni veriyor. Bunlar geri döndüklerinde her şeyin değiştiğini görmüşler. Bunun üzerine kendi halklarını bir araya toplamak ve tanrılarını yeniden hayata geçirmek için Tevrat'ı kaleme almışlar. Ezra ve arkadaşları ilk olarak

¹ Kastamonu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi eakman@kastamonu.edu.tr

² Mesela Tevrat ve Kur'an'da geçen Davut oğlu Süleyman kıssası ve Yusuf kıssası, yaygın olarak sözlü kültürde bilinen ve anlatılan bir hikâye olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan birinci hikâye hakkında yapılan çalışma için bkz. (Daşdemir 2015, Daşdemir 2016), ikincisi için bkz. (Tozlu 2014, Daşdemir 2012).

onun Torah adı verilen ilk beş kitabını yazmışlar.³ Bunlar Tekvin, Çıkış, Levililer, Sayılar, Tesniye'dir (Çiğ 2015:108, Adam 2015:121).

İslam dünyasının Yahudi toplumuyla münasebeti çok eskilere çıkmaktadır. Özellikle Yahudilerin Müslümanlarla geniş ölçüde karışmaları, ticaret ve kültür alışverişi yapmaları, Kur'an'ın bu milletlere ve kitaplarına sık sık atıfta bulunması (Aydemir 1992:30), Yahudilerle Müslümanları belli ölçülerde kaynaştırmış ve dolayısıyla her iki din ve kültür birbirinden etkilenmiştir. İslam'a farklı kültürlerden, özellikle Yahudilik'ten giren bilgiye İsrailiyyat adı verilmiştir. İsrailiyyat, "İslâma ve özellikle tefsire girmiş olan Yahûdi, Hristiyan ve diğer dinlere ait kültür kalıntılarıyla, dinin gerek lehine ve gerekse aleyhine uydurulup Hz. Peygambere ve Onun muasırları olan sahabe ve müteakip nesillere izafe edilen her türlü haber, İsrailiyyat kelimesinin manası içine girer (Aydemir 1992:29) .

Bu kısa girişten sonra konumuza gelebiliriz. Tevrat'ı taradığımızda pek çok halk hikâyesimizde görülen bazı motiflerin Tevrat'ta ya aynen ya da biraz farkla görüldüğünü fark ettik. Bu motifleri halk hikâyelerinin gelişim formatına uygun olarak verelim.

Çocuksuzluk/Kısırlık: Çocuksuzluk veya kısırlık, insanlık tarihi kadar eski olan bir olgudur. Halk hikâyelerimizin külliyyâtına baktığımızda, hikâye sayısı olarak 48, varyantlarıyla beraber 123 hikâyede bu motifle karşılaşırız (Cemiloğlu 1999:107). Kutsal kitapların en eskisi olan (Hinduizmin Veda'larını saymazsak) Tevrat'ta bu kelime 18 yerde zikredilir⁴. Bunlara kısaca değinelim.

Terah'ın oğlu Avram (İbrahim olarak bilinir)'in karısı Saray, kısırdır. Saray (sonra adı Sara olacaktır), kocası Avram'ın soyunun devam etmesi için cariyesi Hacer ile kocasının evlenmesine razı olur ve bu evlilikten Avram'ın İsmail adında bir oğlu olur. Daha sonra cariyeye Hacer, Saray'ı hor görmeye başlar. Bir gün, çölde bir pınarın başında Tanrının meleği, Saray'ın sıkıntı içinde Tanrı'ya yakarışını görür. Ondan sonra Tanrı, Saray'a bir evlat verir, bu çocuğun adı da İshak olur (Yaratılış 16/15, s.17-18⁵).

İshak'ın karısı Rebeka da kısırdır. İshak, karısının hamile kalması için Tanrı'ya yakarır ve karısı hamile kalır. Esav ve Yakup adında iki oğlu olur. Yakup (daha sonra adı İsrail olacaktır), dayısının iki kızı ile evlenir. İlkinin adı Lea'dır. Lea'dan Yakup'un dört oğlu olur. Lea, çocuk doğuramayacak duruma gelince "adamotu" yer ve üç çocuk daha doğurur. Yakup'un ikinci eşinin adı Rahel'dir. Fakat Rahel de kısırdır. Rahel de adamotu yiyerek ve dua ile doğum yapar ve Yusuf doğar.

3 Ezra'nın Tevrat'ı nasıl yazdığıyla ilgili bir Yahudi efsanesi şöyledir: "Allah Ezra'ya yanına beş deneyimli yazıcı almasını ve ıssız bir yere gitmesini, orada kırk gün onlara Tevrat'ı yazdırmasını emretmiştir. Ezra, Allah'ın bu buyruğu üzerine; Sarga, Dabrah, Seleucia, Ethan ve Eziel'li yanına alarak inzivaya çekilmiştir. Bir gün sonra, kendisine verilecek şeyi içmesi için ağzını açmasını isteyen bir ses duymuştur. Bu sesin ardından ona, içinde su gibi akıcı bir sıvının bulunduğu bir tas sunulmuştur. Ezra ağzını açmış ve sıvıyı içmiş; bir daha da kırk gün boyunca ağzını kapayamamıştır. Ezra, yorulmaksızın kırk gün müddetince, beş yazıcıya yeni harf karakterli Tevrat'ı yazdırmıştır (Adam 2015:122). Burada içilen sıvı, âşıkların içtiği bâdeyi hatırlatmaktadır. Her ikisinde de sıvı içildikten sonra, içen kişiye söz söyleme kudreti gelir.

4 İncil ve Kur'an'da da Zekeriya peygamber bahsinde bu motife rastlarız. İncil için bkz. (Luka 1/1-27). Kur'an-ı Kerim için bkz. (Meryem/1-15).

5 Buradaki sayfa numaraları, yararlandığımız Kutsal Kitap'ın sayfa numaralarıdır.

Dan oymağından Manoah'ın karısı kısırdır. Rab, o kadına görünerek bir çocuk doğuracağını, içki içmemesini, murdar bir şeyler yememesini söyler. Çocuk doğduktan sonra onun başına ustura değdirmemesini çünkü onun ana rahmindeyken tanrıya adanmış olduğunu ve doğduktan sonra bu çocuğun İsrailileri Filistinliler elinden kurtaracağını bildirir. (Hakimler 13/5, s.316). Çocuk doğar ve adını Şimşon koyarlar. Çocuk büyür ve Rab onu kutsar. Bu çocuk çok güçlüdür. Aslanları dahi parçalayacak güçtedir.

Tevrat'ın Samuel bölümünde bir başka kısırlık hikâyesi şöyledir: Elkana'nın iki karısı vardır. Bunlardan ikincisi Hanna kısırdır. Birinci kadın Peninna, kuması Hanna'ya bu konu üzerinden sürekli sataşır. Bir gün Hanna Rab'be yakarır ve şu adağı adar: "Ey her şeye egemen Rab, kulunun üzüntüsüne gerçekten bakıp beni anımsar, bir erkek çocuk verirsen, yaşamı boyunca onu sana adayacağım. Onun başına hiç ustura değmeyecek." (I.Samuel 1/9, s.336). Bu duadan sonra bir çocukları olur ve adını Samuel koyarlar. Samuel büyür ve ülkesini Filistinlilere karşı muhafaza eder.

Toparlarsak İbrahim oğlu İshak, İshak oğlu Yakup, Yakup oğlu Yusuf, Manoah oğlu Şimşon, Elkana oğlu Samuel kısır olduğu bilinen kadınlardan doğmuşlardır. Bu kadınların nasıl hamile kaldıklarına aşağıda değineceğiz.

Kısırlıktan kurtulma çareleri: Türk halk hikâyelerinde yaygın olarak, bir dervişin verdiği elmayı yiyerek hamile kalma motifiyle karşılaşırız. Mustafa Cemiloğlu yaptığı araştırmada, varyantlarıyla beraber 23 halk hikâyesinde bu motifin bulunduğunu tespit etmiştir (Cemiloğlu 1999:127). Halk hikâyelerinde gördüğümüz, çocuk olması için müracaat edilen diğer çareler dua, adaklar adamak ve hayır hasenat yapmak şeklinde tezahür eder.

Yukarıda sözünü ettiğimiz, Tevrat'ta adları geçen çocuklardan İshak ve Yakup dua neticesinde, Lea'nın çocukları İssakar, Zevulun, Dina adamotu sayesinde, Yusuf; hem dua hem de "adamotu" verilen bitki sayesinde, Şimşon ve Samuel adak adanması neticesinde doğmuşlardır.

Bu doğumlardan en ilginç "adamotu" yenerek olanlardır. Yakup'un ilk hanımı Lea dört çocuk doğurduktan sonra çocuk doğuramaz hale gelir. Bir gün oğlu Ruben, tarlada "adamotu" bulur ve bu otu annesine getirir. Cinselliği arttıran bu otu Lea'nın elinde gören Rahel, kardeşinden bunu ister. Lea, karşılığında bu gece kocalarının kendisiyle yatmasını ister. Yakup o gece Lea ile birlikte olur. Çocuk doğuramayan Lea, bundan sonra ikisi kız biri erkek olmak üzere üç çocuk doğurur. Bu arada tanrı Rahel'i anımsar onun duasını işiterek çocuk sahibi olmasını sağlar⁶ (Yaratılış 30/1-22, s.36-37).

Burada "adamotu" üzerinde durmakta fayda vardır. Tevrat'ın orijinalindeki "adamotu" kelimesi, Türk mütercimler tarafından farklı anlamlarda tercüme edilmiştir. Yukarıda görüldüğü gibi, bizim yararlandığımız kaynak, bu kelimeyi "adamotu" şeklinde çevirmiş ve sayfanın altına düş-

⁶ Tevrat'ın bu bölümünde adamotunu tam olarak Yakup'un hangi hanımının yediği net değildir. Bizim anlamımıza göre, artık çocuk doğuramayacak durumda olan Lea, bu ottan yemiş ve üç çocuk doğurmuştur. Rahel ise kocasını, bu otun kendisine verilmesi karşılığında, kumasına göndermiştir. Bu durumda Rahel de bu otu almış ve yemiş oluyor. Fakat Lea bu otun akabinde üç çocuk doğururken, Rahel daha sonra doğurmuştur. Bunun izahı zordur. Yani Yusuf'un bu ot sayesinde dünyaya geldiğini söylemek eksik olacaktır.

tüğü notta adamotunun karşılığı olarak “İnsanın iki bacağına andıran çatal biçiminde köke sahip, yenildiğinde cinsel gücü artırdığına inanılan bir bitki” demiştir.

Bu kelime dudaim/aşk elması olarak da bilinir. İngilizcesi “mandrake”dir. Tevrat üzerinde araştırma yapan Bahattin Sağlam ise bu kelimeye karşılık olarak “Lüffah meyvesi” demiştir (Sağlam 1998:99). Lüffah kelimesinin sözlükteki karşılığı, “büyük ve geniş yapraklı, kokulu bir bitki olup evvelce büyücülükte kullanılırdı.” şeklindedir. Mütercim Asım Efendi’nin sözlüğünde ise sözcük şöyle kayıtlıdır: “El-lüffah, rumman vezninde bir nebat-ı ma’ruf adıdır ki bâdincâna şebih olur. Ve yebuhu’s-sanem dedikleri nebatın semerine denir. Müfredat-ı tıbbiyede ikisi bir olmak üzere mersumdur ki Fârisi’de şâbizek denir, itıryetli ve halavetli olur” (Mütercim Asım 2013:1223).

Batı mitolojisinde Dudaim’in karşılığı olarak aşk elmaları (love apples) tabiri kullanılmıştır. “Evlilik töreninden sonra gelin, çocukları olması için kilisenin mihrabına elma sapı koyar. Elma, gençlerin çok çocuk doğurmasını sağlar. Evliliğin ilk gecesinde elma, kuş tüyü yatağın altına konulur, ikinci gece elmayı bölerler ve her yeni evli, elmanın diğer yarısını yer (Uzelli 2016:95).

Aşk elması veya mucizevi elmanın, Tevrat’ın yukarıda bahsettiğimiz bölümde yer aldığına ilk dikkat çeken kişi Otto Spies’tir. Spies, mucize şeklinde hamile kalmaya dair örnek için “Bu hususta galiba en eski edebî şahit Rachel kıssasındaki “aşk elmaları”, Dudaim’dir” demektedir (Gönül 1941:24). Daha sonra Şükrü Elçin ve Fikret Türkmen de Tevrat’ın o kıssasına işaret ederler (Elçin 2000:21, Türkmen 1998:179). Fakat üç araştırmada da sözü geçen Tevrat kıssası ayrıntılı olarak ele alınmamıştır.

Tevrat’ta elma, aşk verici unsur olarak Ezgiler Ezgisi bölümünde de bulunur. Kız, “Güçlendirin beni üzüm pestiliyle, canlandırın **elmayla**, çünkü aşk hastasıyım ben”(Ezgiler Ezgisi 2/5, s.834) diyerek elmanın gücüne işaret eder.

Adak adama neticesinde doğuma gelince şunları söyleyebiliriz. Türklerde adak adayarak, hayır hasenat yaparak çocuk sahibi olma motifi Dede Korku’ta Boğaç Han hikâyesinde karşımıza çıkar. Avdan oğlunun gelmediğini gören Dirse Han’ın Hatunu “Kuru kuru çaylara su saldım/ Kara elbiseli dervişlere adaklar verdim/Aç görsem doyurdum çıplak görsem donattım” der (Ergin 1992:29). Başka halk hikâyelerinde de dua ile adak adayarak ve hayır hasenat yaparak hamile kalma motifine rastlarız.⁷

Tevrat’ta yukarıda bahsettiğimiz adak adayarak doğan Şimşon daha ana rahmindeyken Tanrı’ya adanmıştır. Burada kısır kadının hiçbir dahli olmadan doğrudan bir melek gelir ve ona bazı şartları yerine getirdiğinde çocuk doğuracağını söyler⁸. Bu şartlar, şarap ve içki içmemek, murdar şeyleri yememek, Tanrı’ya kurban sunmak ve çocuk doğduktan sonra da çocuğun başına ustura değdirmemektir. Şimşon bu şekilde doğar, büyür ve kahramanlıklar yapar.

Samuel’in de adak adama neticesinde doğduğunu söylemiştik. Şimşon’dan farklı olarak Samuel, annesinin, Tanrı’ya yalvarıp “çocuk verirsen onu sana adayacağım ve onun başına hiç

7 Bunlara örnek olarak Asuman ile Zeycan, Böyle Bağlar, Gül ile Sitemkâr, İbrahim Şah, Tahir ile Zühre, Kerem ile Aslı vb. (Cemiloğlu 1999:136-137) gösterilebilir.

8 Halk hikâyelerinde derviş, çocuğu olmayan kişilere elma verdikten sonra onlara bazı şartlar sunar. Mese-la çocuk olduktan sonra, çocuğun adının, kendisi gelmeden verilmemesi gibi

ustura değmeyecek" demesiyle dünyaya gelmiştir. Bu durum Türk halk kültür ve inançlarındaki türbelere adak adamaya, hatta olacak çocuğu o türbeye "satmaya" benzemektedir. Doğacak çocuk erkekse adının Satı, kız ise adının Satiye olması bununla ilgilidir⁹. Her iki doğumda da bir kutsallık seziliyor.

Adak adandığı hâle adağın yerine getirilmemesinin sonucunda bir felaket yaşanacağı inancı İslam'da ve Türk kültüründe yaygındır¹⁰. Nitekim Tevrat'ta da bu konudaki kesin hüküm "Tanrı'ya adak adayınca, yerine getirmekte gecikme. Çünkü O akılsızlardan hoşlanmaz. Adağını yerine getir" (Vaiz 5/4, s.825) şeklindedir.

Bu bahiste sonuç olarak, Türk halk hikâyelerinde elma yiyerek, dua ederek ve adaklar adayarak hamile kalma motiflerinin aynıyle Tevrat'ta da mevcut olduğunu söyleyeceğiz. Gerek hikâyelerde ve gerekse Kutsal kitaplarda olağanüstü doğan bu çocuklar ileride büyük işler başaracaklar ve kahraman olarak anılacaklardır. Çünkü bunlar "büyük zorlukları gerçekten de doğuşunun erdemiyile aşmıştır, zira doğuşunu engelleme girişimlerini başarıyla bertaraf etmiştir" (Rank 2016:87).

Sihirli saç: Halk hikâyelerimizden Melikşah ve Güllühan hikâyesinde Melikşâh'ın başındaki beyaz tüyler, sihirlidir. Bu sihirli tüyler Melikşâh'ın güçlü/yenilmez olmasını sağlar (Akman 2013:77-79). Bu motife Korođlu hikayelerinde de rastlarız. Korođlu'nun İstanbul ve Elaziz rivayetlerinde, Korođlu, sevgilisini almaya giden Hasan Bey'e saçından üç kıl verir. Ve başı sıkıştığı zaman bunlardan birisini yakmasını söyler. Boratav, sihirli üç kıl motifini "ibtidai kavimlerin sihrî ananeleriyle alakalandırır" (Boratav 1984:84). Sihirli saç motifine "Hemra ile Hurlıka" hikâyesinde de rastlıyoruz. Hurlıka, başı derde girdiğinde yakması için saçından iki tel verir (Yıldız 2001:100).

Bu motife ilk temas eden kişi yine Otto Spies'tir. Spies, bu hikâyenin Tevrat'taki Simson kıssasıyla benzerliğine değinmiş fakat Tevrat'taki bu kıssadan söz etmemiştir (Gönül 1941:30). Tevrat'taki kıssanın özeti şöyledir: İsraili Şimşon, Filistinli Delila adında bir kadına âşık olur. Şimşon'un ve İsraililerin düşmanı olan Filistinliler, ırkdaşları Delila'dan Şimşon'un üstün gücünün kaynağını öğrenmesini isterler. Delila, Şimşon'a üç kez, gücünün kaynağını sorar. Her soruşunda Şimşon ona yanlış cevap verir. Birincisinde Şimşon "Beni kurumamış yedi taze sırimla bağlarlarsa sıradan bir adam gibi güçsüz olurum." der. Bağladıklarında ise bütün bağları koparır. İkincisinde hiç kullanılmamış yeni urganla bağlarlar, onu da koparır. Üçüncüsünde ise başındaki yedi örgüyü dokuma tezgâhındaki kumaşla birlikte dokuyup kazıkla burup bağlarlar, onu da koparır. Fakat kadının sıkıştırmalarına dayanamayan Şimşon, sırrını kadına söyler: "Başıma hiç ustura değmedi, dedi. Çünkü ben ana rahmindeyken Tanrı'ya adanmışım. Tıraş olursam gücümü yitiririm. Sıradan bir adam gibi güçsüz olurum." Kadın, Şimşon'u dizinin dibinde uyutur ve başındaki yedi örgüyü kestirir. Bundan sonra Şimşon gücünü yitirir. Daha sonra Filistinliler onu yakalayıp gözlerini oyarlar. (Hakimler, 16/4-21, s.321). Melikşah ve Güllühan hikâyesinde de Melikşâh'ın annesi, sevgiliyle beraber olabilmek için, oğlunun gücünün, yenilmezliğin sırrını öğrenir. Bu sır, Melikşâh'ın başındaki üç beyaz tüydür. Bu tüyleri koparan anne, Melikşâh'ı güçsüz bırakır ve gözlerini oyarak onu kuyuya attırır.

⁹ Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için Pervin Ergun'un çalışmasına bkz. (Ergun 2017:79-90).

¹⁰ Adağını yerine getirmeyen boy beyinin çocuğunu kartalların kaçırıldığı Taş Bebek hikayesi buna örnek olarak verilebilir.

Görüldüğü gibi Tevrat'taki Şimşon kıssasıyla, Melikşah ve Güllühan hikâyesindeki bu sahne hemen hemen aynıdır. Bu konuda sonuç olarak şunları söyleyebiliriz. Olağanüstü doğan halk hikâyesi kahramanları, ömrü boyunca bir güç tarafından korunmaktadır. Onları koruyan güç direkt Tanrı olabileceği gibi, Tanrı vasıtasıyla verilen/gönderilen (sihirli elma, sihirli saç vb.) bir güç de olabilir. Tevrat'ta ise bu güç, doğrudan Tanrı'nın kendisidir.

Sandiğa koyarak denize atma motifi: Bu motif Türk masal ve hikâyelerinde karşılaştığımız orijinal bir motiftir. Esmâ Şimşek bu motifle ilgili yaptığı araştırmasında mitoloji, masal ve destanlarda motifin yerini tespit etmiştir. Halk hikâyelerimiz içinde bu motif "Mahmut ile Nigar" hikâyesinde geçmektedir. (Şimşek 1997:37). Bu motifin geçtiği en eski yazılı kaynak olarak Tevrat'ı görmekteyiz. Mısır kralı, doğacak İsraili bütün erkek çocukların öldürülmesini emreder. Musa doğunca annesi hazır bir sepet alıp katran ve ziftle sıvar ve içine çocuğu yerleştirerek Nil kıyısındaki sazlığa bırakır. O sırada yıkanmak için Nil nehrine giren Firavun'un kızı sepeti alır ve çocuğu evlat edinir (Çıkış 2/10, s.69).

Güvercin: Halk hikâyelerinde konuşan kuşlara ve güvercinlere rastlanır. (Alptekin 1997:301). Tevrat'ta da güvercin, kurban olarak sunulabilecek kutsal hayvanlar arasındadır. "Eğer kişi yakmalık sunu olarak Rab'be kuş sunmak istiyorsa kumru ya da güvercin sunmalı" (Levililer 1/14, s.123) hükmü bunu göstermektedir.

Kuşların haberci olması: Türk kültüründe kuş, hep haberci, haber taşıyan varlıklar olarak kabul edilir. Kerem, sılasına turna kuşu ile selam göndermekte onlardan da haber sormaktadır (Duyamaz 2001:156). Tevrat'ın Vaiz bölümünde verilen öğütlerden biri de: "İçinden bile Krala sövme, yatak odanda zengine lânet etme, çünkü gökte uçan kuşlar haber taşır, kanatlı varlıklar söylediğini aktarır" (Vaiz 10/20, s.831) şeklindedir.

Konuşan eşek: Türk anlatı türlerinde konuşan hayvanlara sıklıkla rastlarız. Mesela Erzurum'dan derlenen "Leylan Kara" hikâyesinde Ebu Hançer, yılanlarla konuşur (Karadağ 1998:90). "Avcı Ahmet" hikâyesinde konuşan kurt, aslan, tavşan, ejderha bulunur. (Olca vd. 1988:37). Manas Destanı'nda da konuşan hayvanlar vardır. Allah'ın gönderdiği bir melek ile Manas'ın atı, kuşu ve köpeği konuşur (Sakaoğlu 1995:168).

Tevrat'ın Çölde Sayım bölümünde Balam adında biri, eşeğine binmiş giderken bir melek eşeğe görünür ve eşek huysuzlanır. Bunun üzerine Balam, üç kez eşeği döver. Bunun üzerine Rab, eşeği konuşur. Balam ile eşek konuşur. Eşek, sahibine gördüklerini anlatır (Çölde Sayım 22/28,s.194). Bu sahne, Deli Dumrul'un karşısına Azrail'in çıktığı anı hatırlatmaktadır. Deli Dumrul, atın üzerindeyken Azrail karşısına çıkar ve at ürker, Deli Dumrul'u kaldırıp yere vurur.

Kurt motifi: Türk destan ve mitolojisinde kurt, özellikle Bozkurt ata, ecdat, rehber kabul edilir.¹¹ Tevrat'ın Eyüp kıssasında Eyüp, umutsuzluğa düştüğü hastalık anında yanındakilerle konuşurken şunları söyler: "Ölümler diyarını evim diye gözlüyorsam, yatağımı karanlığa seriyorsam, çukura 'babam', kurda 'annem, kız kardeşim' diyorsam, umudum nerede?" (Eyüp 17/4, s.649).

Aslan motifi: Türk halk anlatılarında sık geçen bir motif de aslan motifidir. Melikşah ve Güllühan hikâyesinde Melikşâh, aslanların beklediği bir bahçeden elma almaya gönderilir. Bu

11 Kurt motifinin menşee efsanelerindeki anlamı üzerine son çalışma için bkz. (Aslan 2010:72-77).

varyantlarda Melikşâh'ı kırk haramilere karşı aslan yavruları korur. Ayrıca bu aslan yavruları, kuyuda kalan Melikşâh'a yiyecek götürerek beslerler.

Bu motif diğer halk hikâyelerinde de mevcuttur. Dede Korkut Hikâyeleri'nden Tepegöz hikâyesinde, Tepegöz'ü öldüren Basat'ı bir dişi aslan emzirmiştir. Aslanın büyüttüğü çocuk ve yardımcı aslan motifine, Kazakistan halk hikâyelerinde de rastlanır. Karkabat adlı hikâyede Şerkulat'ı bir aslan büyütüştür (Çetin 2003:212). İki tane aslan yavrusunun kahramana yardım etmesi motifine Arpaçay'dan derlenen "Avcı Ahmet" hikâyesinde de tesadüf edilir. Yine Kerem ile Aslı hikâyesinde konuşan aslan motifine rastlarız (Duymaz 2001:162).

Aslan, Tevrat'ta adı çok geçen hayvandır. Melikşâh ve Güllühan Hikâyesinin bütün varyantlarında bulunan, kahramanın bir meyve almak (elma, nar, üzüm) için gittiği yeri aslanın beklemesi motifi ile Tevrat'ta geçen aslan motifi arasında büyük bir benzerlik vardır. Tevrat'ın "Hâkimler" bölümünde anlatılan kıssada üzüm bağlarını bir aslan beklemektedir. Kıssanın özeti şöyledir:

Şimşon, Filistinli bir kadına âşık olur. Bu kadını almak için, kadının bulunduğu yere, Timna bağlarına anne ve babasıyla gider. "Timna bağlarına vardıklarında, genç bir arslan kükreyerek Şimşon'un karşısına çıktı. Şimşon, üzerine inen Rabb'in ruhuyla güçlendi ve aslanı bir oğlak parçalar gibi çıplak elle parçaladı." (Hâkimler 14/5-6; s.317).

İşık motifi: Türk destan ve hikâyelerinde ışık motifi yaygın bir motiftir. Oğuz Kağan destanında ışıktan inen kız, Köroğlu hikâyelerinde atların ışık görmemesi vb. motifler bunların başlıcalarıdır. Bu ışık motifini ay kütü veya güneş kütü ile açıklayan araştırmacılar da vardır. Tevrat'ta Tanrı ilk önce göğü ve yeri yarattıktan sonra üçüncü olarak ışığı yaratmıştır (Yaratılış 1/3, s.2). Yine Tevrat'ta, ışığın hiç sönmemesi gerekmektedir. Tanrı, Musa'ya Buluşma çadırında ışığın gece sabaha kadar yakılmasını ve bunun gelenek halinde yaşatılmasını emreder (Levililer 24/2,s.153).

Su motifi: Musa kayaya asasıyla vurunca kayadan su çıkar (Çıkış 17/6,s.89). Asa suyu, Türk kültüründe oldukça yaygın bir motiftir ve daha ziyade bazı velilerin kerameti şeklinde tezahür eder.

Dağ motifi: Türklerde dağ kutsaldır ve bu kutsallık Dağ kütü oluşturmuştur. Tevrat'ta zaman zaman dağların kutsal olduğuna vurgu yapılır. Musa, Tanrı Dağı adı verilen Horev'e gider. Orada Rabb'in meleği bir çalından yükselen alevlerin içinde ona görünür. Daha sonra Rab, çalının içinden Musa ile konuşmaya başlar (Çıkış 3/1-21, s.70). Tevrat'ın bir başka bölümünde de de Rab, Musa ile görüşmek için Sina dağına ateş içinde iner ve Musa da dağa çıkarak Tanrı ile görüşür (Çıkış 19/20,s.91). Yine Tevrat'ın muhtelif bölümlerinde yüksek dağlara çıkıp kurban kesmek ritüeli görülmektedir.

Halk hekimliği: İlk örneğine Dede Korkut'ta rastladığımız halk hekimi ilaç yapımının¹² bir benzerine Tevrat'ta rastlarız. Yahudi krallarından Hizkiya ölümcül bir hastalığa yakalanır. Tanrıya yalvarması ve peygamber Yeşaya'nın yaptırdığı ilaç sayesinde iyileşir. İlaç, incir pestilidir. İncir pestilini çibana koyunca hasta iyileşmiştir (2.Krallar 20/7, s.492).

¹² Dirse Han'ın oğlu (Boğaç Han) avda yaralanınca onun yarasına, annesinin sütüyle dağ çiçeği karıştırılıp sürülür ve çocuk iyileşir.

Kadın: "Erdemli kadın kocasının tacıdır, edepsiz kadınsa kocasını yer bitirir (Süleymanın Özdeyişleri 12/4,s.797); "Bilge kadın evini yapar, ahmak kadın, evini kendi eliyle yıkar (Süleymanın Özdeyişleri 14/1,s.799). Bu cümleler Dede Korkut kitabının giriş kısmında bahsedilen kadın çeşitlerini hatırlatır.

Yedi sayısı: Üç, dokuz ve kırk gibi yedi sayısı da Türk anlatılarında sık geçen bir sayıdır. Tevrat'ta Tanrı, yaratma işini tamamladıktan sonra yedinci günü kutsar ve o gün kutsal bir gün olarak belirlenir ve o gün yarattığı bütün işi bitirip dinlenir (Yaratılış 2/3,s.3). Nuh'un gemisine erkek ve dişi olmak üzere yedişer çift hayvan alınır (Yaratılış 7/2,s.8).

Taş kesilme: Daha ziyade efsanelerde karşımıza çıkan bu motif Tevrat'ta da geçer. Tevrat'ın Çıkış bölümünde Musa ile İsraililer Tanrı için ezgi söylerler. Filistinliler için Tanrı'ya "Bileğinin gücü karşısında taş kesilecekler" (Çıkış 15/16,s.86) demektedirler.

Elin havada asılı kalması: Kral Yarovam, Tanrı Adamına elini uzatarak "yakalayın onu" deyince Kralın eli felç olur. Kral, Tanrı Adamına yalvarır ve onun duasıyla eli, eski haline döner (1.Krallar 13/4, s.440). Bu tablo da Bamsı Beyrek hikâyesindeki tabloya benzer. Dede Korkut'u öldürmek için hamle yapan Deli Karçar'ın eli havada asılı kalır.

Ölüp dirilme: Tevrat'ta Kral İlyas, ölmüş olan bir çocuğun üzerine kapanarak çocuğun canlanması için dua eder ve çocuk canlanır (2.Krallar 17/22,s.448). Başka bir kıssada ölüyü diriltme vardır. Tanrı adamı Elişa, tanrıya dua ederek yaşlı bir kadının hamile kalmasını sağlar ve çocuk doğar. Fakat çocuk fazla yaşamaz ölür. Bunun üzerine Elişa, tanrıya yalvararak çocuğu diriltir (2.Krallar 4/35, s.465).

Tevrat'ta Hizkiya hastalanır ve Tanrı'ya dua ederek iyileşir ve 15 yıl daha ömrü uzar (Yeşaya 38/4,s.887).

Ölüp dirilme motifine Varka ve Gülşah hikâyesi ile Kerem ve Aslı, Tahir ile Zühre'nin Türkmen varyantlarında karşılaşıyoruz. Ömür verilme motifinde de Dede Korkut'ta geçer.

Harikulade güzel insan: Güzellik deyince erkeklerde ilk olarak Yusuf akla gelir. Tevrat'ta başka bir güzel erkekte daha bahsedilir. Avşolam, bütün İsrail'in en yakışıklı kişisidir ve herkes tarafından övülmektedir. Tepeden tırnağa kusursuz biridir. Saçı kesildiği zaman atılmaz, tartılarak değer biçilir (2. Samuel 14/25, s.398).

SONUÇ: Türkler İslamiyet'i İran aracılığıyla Araplardan aldıktan sonra eski kültürlerinde pek çok değişimler meydana geldi. Yeni din, beraberinde yeni kültürü de getirdi. İslâm dini daha ilk ortaya çıktığı andan itibaren diğer din ve kültürlerle temasta bulunmuştur. İsrailiyat adını verdiğimiz bu bilgiler, doğrudan veya dolaylı olarak İslâm'a girmiştir. Türkler İslamiyet'i kabul etmekle, sözünü ettiğimiz farklı din ve kültür unsurlarıyla karşılaşmıştır. Sonuç olarak; yukarıdan beri anlatmaya çalıştığımız, Tevrat'ta benzerleri ya da aynısı yer alan motiflerin, Türk kültürüne, İslâm dini ve medeniyeti vasıtasıyla girdiğini söylemek ihtimal dâhilindedir diyeceğiz. Bu benzerliğin veya aynılığın diğer bir sebebi olarak da bir başka ihtimali hatırlatacağız. O da Tevrat'ın, kendinden evvelki kültürlerden, özellikle Türk kültüründen etkilendiğini söylemektir. Nitekim bazı araştırmacılar -Muazzez İlmiye Çığ- Sümer kültürünün ve Sümer edebî eserlerinin Tevrat'a kaynaklık

ettiğini ifade etmektedirler (Çiğ 2015). Sümerlerin¹³ de Türk olduğu veya Türklerle yakın temasta buldukları hesaba katılırsa Yahudilerin, dolayısıyla Tevrat'ın Türk kültüründen epey etkilendiğini söylemek yanlış olmaz.

Bu söylediklerimiz, ihtimaller dâhilindedir. Gerçek olan bir şey varsa o da yukarıda saydığımız motiflerin **en eski yazılı kaynak** olarak Tevrat'ta yer almalarıdır. Yine gerçek olan diğer husus, hiçbir kültür ve dinin steril olmadığı, muhakkak başka din ve medeniyetlerle kaynaşmış olduğudur.

KAYNAKLAR

- **ADAM**, Baki (2015). Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat, İstanbul, Pınar yayınları
- **AKMAN**, Eyüp (2013). Melikşah ile Güllühan Hikâyesi İnceleme-Metinler, Ankara, Gazi Kitabevi
- **ALPTEKİN**, Ali Berat (1997). Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı, Ankara, Akçağ Yayınları
- **ASLAN**, Namık (2010). "Kurt Motifinin Türk Menşee Efsanelerindeki Anlamı Üzerine", Milli Folklor, Yıl 22, Sayı 87
- **AYDEMİR**, Abdullah (1992). Tefsirde İsrailiyat, İstanbul, Beyan Yayınları
- **BORATAV**, Pertev Naili (1984). Köroğlu Destanı, İstanbul, Adam Yayınları
- **CEMİLOĞLU**, Mustafa (1999). Halk Hikâyelerinde Doğum Motifi, Bursa, VİPAŞ Yayınları
- **ÇETİN**, Ayşe Yücel (2003). Kazakistan Sahası Halk Hikâyeciliği Geteneği, Ankara
- **ÇİĞ**, Muazzez İlmiye(2015). Kur'an, İncil ve Tevrat'ın Sümer'deki Kökeni, İstanbul, Kaynak Yayınları
- **DAŞDEMİR**, Özkan (2015). Davutoğlu Süleyman Hikâyesi/Metinlerarası Bir Okuma, Erzurum, Fenomen Yayınları
- **DAŞDEMİR**, Özkan (2012). Halk Hikâyesi Olarak Yusuf ile Züleyha, İstanbul, Fenomen Yayınları
- **DAŞDEMİR**, Özkan (2016). "Davutoğlu Süleyman Hikâyesinde Tevrat Kaynaklı Dönüştürmeler", Turkish Studies, Volume 11/20, Fall 2016
- **DUYMAZ**, Ali (2001). Kerem ile Aslı Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları
- **ELÇİN**, Şükrü (2000). Kerem ile Aslı Hikâyesi, Ankara, Akçağ Yayınları
- **ERGİN**, Muharrem (1992). Dede Korkut Kitabı, İstanbul, Boğaziçi Yayınları
- **ERGUN**, Pervin; Gündüz Alptürker, İmran (2017). "Çocuksuzluk Sağaltımında Satılma Ritüeli-Ritüelin Tarihsel Bağlamı ve Metaforik Dil", Milli Folklor, Yıl 29, Sayı 115

¹³ Osman Nedim Tuna yaptığı dil araştırmalarında Sümerce ile Türkçe arasında 168 ortak kelime olduğunu tespit etmiş ve iki dilin yakınlığı üzerinde durmuştur (Tuna 1990). Yine İbrahim Sarı'nın son çalışması, Hz Muhamme't'in Türk olduğu, O'nun Hz. İbrahim'in oğlu İsmail'in soyundan geldiği ve Sümerlerin de Türk olduğu ve Orta Asya'dan gelerek Mezopotamya'ya yerleştikleri yönündedir (Sarı 2016).

- **KARADAĞ**, Metin (1988). Erzurum ve Çevresinden Derlenen Halk Hikâyeleri Üzerinde Araştırmalar, Erzurum, (Atatürk Ün. Basılmamış Doktora Tezi)
- **KUTSAL KİTAP DİZİNİ** (2004), İstanbul, Haz. Kitabı Mukaddes Şirketi
- **KUTSAL KİTAP** (2001). (Eski ve Yeni Anlaşma, Tevrat-Zebur-İncil), İstanbul, Haz. Kitabı Mukaddes Şirketi
- **MÜTERCİM ASİM EFENDİ** (2013), Kâmûsu'l-Muhit Tercümesi, (Yay. Haz. Mustafa Koç-Eyyüp Tanrıverdi), Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı
- **OLCAY**, Selahattin vd. (1988) Arpaçay Köylerinden Derlemeler, Ankara
- **RANK**, Otto (2016). Kahramanın Doğuş Miti, (Çev. Gökçe Yavaş), İstanbul, Pinhan Yayıncılık
- **SAĞLAM**, Bahattin (1998). Geçmiş ve Gelecek Arasında Tevrat, İstanbul
- **SAKAOĞLU**, Saim (1995). "Manas Destanı ile Anadolu Destanlarında Kurtarıcı At Motifi", Manas 1000 Bişkek Bildirileri, Ankara
- **SARI**, İbrahim (2016). Peygamberimizin Türk Soy Ağacı, Antalya, Ebook Yayıncılık
- **SPIES**, Otto (1941). Türk Halk Kitapları, (Çev. Behçet Gönül), İstanbul
- **ŞİMŞEK**, Esmâ (1997), "Halk Anlatmalarında Sandığa Koyarak Denize Atma Motifi Üzerine" Milli Folklor, Yaz
- **TOZLU**, Necdet (2014). Bayburtlu Ağlar İrşâdi Baba Yusuf ile Zeliha, İnceleme-Metin, Erzurum, Bayburt Üniversitesi Yayınları
- **TUNA**, Osman Nedim (1990). Sümer ve Türk Dillerinin Tarihî İlgisi ile Türk Dili'nin Yaşı Meselesi, Ankara, TDK yayınları
- **TÜRKMEN**, Fikret (1998). Tahir ile Zühre, Ankara
- **UZELLİ**, Gönül (2016). Slav Mitolojisi, İnanışlar ve Söylenceler, İstanbul, Yapı Kredi
- **YILDIZ**, Naciye (2001). Hemra ve Hurlika Hikâyesinin Üç Eş Metni Üzerinde Bir Değerlendirme, Ankara